

Noten

Voor de titels van afgekorte literatuur, zie blz. 323-29. De oorspronkelijke citaten uit andere talen die in de tekst in het Nederlands zijn vertaald, zijn te vinden op de website van de auteur, garyschwarzarthistorian.nl.

- 1 U.S. House subcommittee 1966, 3.
- 2 U.S. House subcommittee 1966, 8.
- 3 BRD 2002: Akten, 930-31.
- 4 https://en.wikipedia.org/wiki/Baroness_Elisabeth_of_Wangenheim-Winterstein.
- 5 National Gallery of Art 1967.
- 6 Nieuwenhuys en Sassen 1993, 72.
- 7 Hoewel het opgenomen moet zijn geweest in de inventarislijsten van Smiths kunsthandel, die bewaard worden in de National Art Library in het Victoria & Albert Museum in Londen, heeft een zoekactie van de staf aldaar niets opgeleverd. E-mail van het hoofd van de afdeling, dr. Catharine Yvard, van 8 november 2021.
- 8 Hinterding en Horsch 1989, 84.
- 9 Sale catalogue F-A106, Getty Provenance Index.
- 10 Nieuwenhuys en Sassen 1972, 73.
- 11 Sebag-Montefiore 2013, 53. Zie aldaar ook voor de volgende bijzonderheden. Deze zaak wordt aangehaald en besproken in Friedenthal 2013, 8-9.
- 12 Friedenthal 2013 en 2019.
- 13 Sebag-Montefiore 2013, 52-55.
- 14 Smith 1830, 229.
- 15 Friedenthal 2013, 8.
- 16 Nieuwenhuys 1834, 202.
- 17 Sebag-Montefiore 2013, 55.
- 18 Hinterding en Horsch 1989, 9-10 en noot 19.
- 19 <https://rkd.nl/nl/explore/images/193427>.
- 20 Sander 1989.
- 21 Hinterding en Horsch 1989, 60, nr. 20.
- 22 Het Rijksbureau voor Kunst-historische Documentatie, opgericht in 1932, werd lange tijd meestal vermeld met zijn acroniem rkd. Op een gegeven moment kwam in Engelse publicaties de naam Netherlands Institute for Art History in gebruik, een titel die in de jaren 2010
- aanleiding was voor een Nederlandse naamsverandering: rkd - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis.
- 23 Van Zanten 2013, p. 25.
- 24 Van Zanten 2013, p. 219.
- 25 Brenninkmeyer en Hartkamp 1988.
- 26 Ellinoor Bergvelt, met wie ik over dit deel van het boek correspondeerde, is het hiermee oneens. Zij stelt dat de verzamelpraktijk van Willem I en Willem II nietsvandoenhadmetnationalisme of politiek. Ik blijf bij mijn overtuiging dat hun manier van collectioneren van diepe betekenis was voor de doelstelling van hun regering, Willem I als begunstiger van kunst en onderwijs, Willem II als aanhanger van het pan-Nederlandse rijk waarover hij hoopte te regeren. De apotheose van beide in de allegorische prent lijkt in mijn ogen deze interpretatie te ondersteunen.
- 27 Hinterding en Horsch 1989, 12, 74.
- 28 Bergvelt 1998, 95 en in andere publicaties. Zij merkt op dat Willem meer geld uitgaf aan munten en penningen dan aan schilderijen. De duurste aankoop die hij financieel steunde, voor het Koninklijk Prentenkabinet in Leiden, was de schitterende Gemma Constantiana, een vierde-eeuwse Romeinse keizerlijke cameo, die ooit toebehoorde aan Peter Paul Rubens.
- 29 Van Zanten 2013, 254 voor de vader-zoon kwestie. Bergé 1993 is een uitmuntende bron voor Willems behuizingen in Brussel.
- 30 Luttenberg 1841, 167.
- 31 Bergé 1993, 112-13.
- 32 Hinterding en Horsch 1989, 17.
- 33 Bosscha 1852, 461.
- 34 Een eerder bezoek was dat van Johanna Schopenhauer in 1828, die een vrij lang verslag publiceerde van wat zij zag, zonder evenwel Rembrandt te vermelden. Schopenhauer 1831, 142-49. Dat was spijtig genoeg ook het geval met Karl Schnaase, die Brussel in 1830 bezocht. Zijn *Niedertländische Briefe*, uitgegeven in 1831, is voornamelijk gewijd aan vroege Nederlandse kunst, maar hij zegt niets over Willems verzameling, die waarschijnlijk achter slot en grendel zat tijdens zijn bezoek.
- 35 Passavant 1833, 347.
- 36 Passavant 1833, 383.
- 37 Passavant 1833, 395.
- 38 Smith 1836, 88.
- 39 Sebag-Montefiore 2013, 30.
- 40 Friedenthal 2013, 11, ook voor het volgende citaat uit Smith.
- 41 Nieuwenhuys 1837, 1.
- 42 Hinterding en Horsch 1989, 16.
- 43 Van Zanten 2013, 356.
- 44 Van Zanten 2013, 383.
- 45 Van der Wijck 1974, 212.
- 46 Van der Wijck 1974, 212.
- 47 Van Zanten 2013, 67.
- 48 Van Zanten 2013, 21 en noot 69.
- 49 Van der Wijck 1974, 214-15.
- 50 Zie Bergvelt 2013, 225, cat. nr. 121, voor verdere bijzonderheden.
- 51 Dordrecht 2016, nr. 202.
- 52 Dordrecht 2016, nr. 18. Het schilderij waarnaar het gemaakt was, wordt nu door de Hermitage een achttiende-eeuwse kopie naar Murillo genoemd: <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/01.+paintings/32646>. Het origineel van Murillo is in de National Gallery, Londen, <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/bartolome-esteban-murillo-the-infant-saint-john-with-the-lamb>.
- 53 Van Zanten 2013, 388.
- 54 Nieuwenhuys 1843.
- 55 Zeelander 1826.
- 56 <http://sammlungonline.kunstmuseumbasel.ch/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=3472&viewType=detailView>.
- 57 <https://rkd.nl/nl/explore/images/298428>.
- 58 <https://haagsgemeentearchief.nl/mediabank/beeldcollectie/detail/ef38b4b6-9bcc-49ab-b8ec-45a59804d2ae/media/7498c21d-59c2-433b-adf8-5889291a800a>.
- 59 Hinterding en Horsch 1989, 25.
- 60 Brenninkmeyer en Hartkamp 1988, 217.
- 61 Brenninkmeyer en Hartkamp 1988, 217.
- 62 Hinterding en Horsch 1989, 26, noot 95.
- 63 Notice 1850, 3-4.
- 64 Schwartz 2018.
- 65 Ellinoor Bergvelt stipt deze punten inzichtelijk aan in Bergvelt 1998, 91, 92 en 142, zonder Willem, zoals ik

- het hier wel doe, een doelbewuste artistiek-politieke strategie toe te dichten.
- 66 Een recente poging om de auteur van deze besprekingen die tekende met de letter B. te identificeren, leverde geen concrete resultaten. Mogelijke schrijvers die worden genoemd zijn Jeronimo de Vries en Nicolaas Beets. De Wit 2012, 71.
- 67 *Kunstkronijk* 1844, 49.
- 68 In een noot voegt hij toe 'Geboren bij Leiden in 1606, † te Amsterdam in 1665'. Ten Kate 1846, 103, 104.
- 69 Jonckbloet 1843, 25-26.
- 70 Van Zanten 2013, 579.
- 71 Zie Hinterding en Horsch 1989, 38-45, voor een goed relaas over de veiling.
- 72 Van Zanten 2013, 586.
- 73 Hinterding en Horsch 1989, 42.
- 74 Van Zanten 2013, 586.
- 75 'Konsequenterweise hielt Sophie an dem einmal gefassten Entschluss über den Umgang mit der Sammlung fest, und versuchte im Gegensatz zu ihrem Bruder nicht mit ihrem Privatvermögen einzugreifen, um für sich selbst vielleicht einen Teil der Bilder zu sichern.' Werche 2008, 343.
- 76 Hinterding en Horsch 1989, 84, noot 1.
- 77 Zij en Hendrik hielden wel een aantal tekeningen uit de veiling. Hinterding en Horsch 1989, 54.
- 78 Zie entry in de online catalogus van het Ringling Museum: <https://emuseum.ringling.org/emuseum/objects/24448/virgin-and-child-with-saints-sebastian-and-roch?ctx=714c77ef-625f-4418-a38d-e4582a1fa320&idx=1>.
- 79 Bosscher 1975, 25. De aankoop was de schitterende Atlas Munnicks van Cleeff. Deze bleef tot 2012 in bezit van het Huis van Oranje, toen de familie het privé en in vertrouwen verkocht aan de miljardair John Fentener van Vlissingen. Toen in 2016 de verkoop bekend werd, barstte een golf van verontwaardiging over het land.
- 80 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 28 mei 1852. Online op Delpher.nl.
- 81 Amsterdam 1867, [liv].
- 82 Amsterdam 1867, [liv].
- 83 Online bij https://books.google.nl/books?id=0AJVAAAACAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- 84 Vosmaer 1868, voorwerk.
- 85 Vosmaer 1868, 413.
- 86 Vosmaer 1868, 190.
- 87 Vosmaer 1868, 190-91.
- 88 Vosmaer 1866, 191. De verzameling waaraan Vosmaer refereert, was eigendom van Herman de Kat, Heer van Barendrecht en Canisse (1784-1866). Na zijn dood werden zijn schilderijen geveild bij Drouot in Parijs, maar pas nadat zij in het Dordrecht van de Kat waren tentoongesteld.
- 89 Vosmaer 1868, 191-92.
- 90 Vosmaer 1877.
- 91 Zie https://de.wikipedia.org/wiki/Marie_von_Preu%C3%9Fen_1855%E2%80%931888.
- 92 Den Haag, Koninklijke Verzamelingen, A43-IX. Stukken betreffende het Beheer en de Vereffening der Nalatenschap. Er wordt nog gezocht naar de inventaris die bij dit document zou zijn gevoegd. Met dank aan Francisca Ambachtsheer-Vullers van de Koninklijke Verzamelingen, die mij op het pad bracht van materiaal in dit belangrijke archief.
- 93 Den Haag, Koninklijke Verzamelingen, A43-ix.
- 94 Wurzbach 1886, 79.
- 95 Bode 1883, 455.
- 96 Gregor Weber, in Kassel 2006, 198, cat. nr. 27.
- 97 *Meyers Grosses Konversations-Lexikon*, 6de uitgave, deel 14, Leipzig en Wenen [Bibliographisches Institut] 1909, 402.
- 98 <https://blog.klassik-stiftung.de/weimarer-stadtschloss-am-ende-der-monarchie/>.
- 99 Met vriendelijke dank aan Sebastian Dohe, die mij in deze ruimten ontving.
- 100 Met dank aan Quentin Buvelot en Marie Mundlinger van het Mauritshuis voor het lokaliseren in het museumarchief en het scannen van deze en de volgende documenten die worden geciteerd.
- 101 Van Duijn en Te Marvelde 2016, 812 noemen hem de 'eerste beroepsrestaurateur in Nederland'. Met speciale dank aan Esther van Duijn die bevestiging vond van het adres Ruyschstraat 9.
- 102 Die hier volgende uittreksels werden gevonden op de waardevolle website van Nederlandse kranten en tijdschriften, beheerd door de Koninklijke Bibliotheek, Delpher.nl.
- 103 *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage*, 4 juni 1894.
- 104 Archief van het Mauritshuis.
- 105 *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage*, 8 juni 1894.
- 106 Van Duijn en Te Marvelde 2016, 813.
- 107 Van Duijn 2006, 35.
- 108 Voor het fascinerende leven en de vaak controversiële vaardigheden van Pettenkofer, zie https://en.wikipedia.org/wiki/Max_Joseph_von_Pettenkofer.
- 109 Van Duijn 2006, 35.
- 110 Pettenkofer 1871.
- 111 Pettenkofer 1871, iv-v.
- 112 Van Duijn en Te Marvelde 2016, 816: 'Internationaal was de regeneratiemethode van begin af aan verdacht, zodat bijvoorbeeld de National Gallery in Londen de methode nooit toepaste nadat Sir Charles Eastwood een paar proeven genomen had.'
- 113 Schwartz 1999, met citaten uit Jaap Boon et al., *Molart: a multidisciplinary NWO priority project on molecular aspects of ageing in painted works of art: progress report 1995-1998*. MOLART 1998.
- 114 *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage*, 14 augustus 1894.
- 115 *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage*, 19 oktober 1894.
- 116 Sophie 1895. Met dank aan Bernhard Post voor zijn hulp bij het lezen van het document en het leveren van de juiste referentie.
- 117 Van Thiel 1992, 24.
- 118 Informatie van Sebastian Dohe in een mail van 18 september 2020.
- 119 Van Thiel 1992, 54-56.
- 120 Het exemplaar van Hofstede de Groot 1898 waarin de aantekening geplakt zou zijn, kon het RKD niet vinden. De Nederlandse versie in de tekst is terugvertaald uit de Engelse vertaling van F.M. Daendels Wilson, in Bolten 1967, 15-16.
- 121 Hofstede de Groot 1898, plaat 13.
- 122 Hofstede de Groot 1898, plaat 13.
- 123 Scallen 2004, 132-53.
- 124 Veth 1898.
- 125 Nicolle 1898, 548. 'Rembrandt met een zwaard' [Bredius 235] wordt niet langer beschouwd als een

- zelfportret en ook niet als een Rembrandt.
- 126 Scallen 2004, 171.
- 127 Bode-Hofstede de Groot 1900, 24.
- 128 Bode-Hofstede de Groot 1900, 105-07, nr. 257.
- 129 <https://www.arthistorians.info/wurzbacha>.
- 130 Post en Werner 2006, 394. Zie ook Scallen 2004, 215-19.
- 131 Scallen 2004, 219.
- 132 Post en Werner 2006, 56.
- 133 Post en Werner 2006, 375-456.
- 134 Post en Werner 2006, 377.
- 135 https://nl.wikipedia.org/wiki/Harry_Kessler.
- 136 Post en Werner 2006, 406.
- 137 Bothe 2005, pp. 9-15.
- 138 'Eigentum Sr. K.H. des Großherzogs [aus Besitz der Großherzogin Sophie], überwiechen 1909.' Weimar catalogus 1913, 73, nr. 298.
- 139 https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Ruland.
- 140 <https://sammlung-online.berlinischegalerie.de:443/eMP/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectid=231862&viewType=detailView> and <https://www.geni.com/people/Felix-Graefe-Dr-phil/6000000025141325684>.
- 141 https://de.wikipedia.org/wiki/Hans_von_der_Gabelentz [bezoekt 17 juli 2020].
- 142 Post en Werner 2006, 134.
- 143 Post en Werner 2006, 412.
- 144 Post en Werner 2006, 428.
- 145 Post en Werner 2006, 105-07. Zie ook https://de.wikipedia.org/wiki/Caroline_Reu%C3%9F_zu_Greiz.
- 146 <https://blog.klassik-stiftung.de/weimarer-stadtschloss-am-ende-der-monarchie/>.
- 147 Weimar catalogus 1910, xi.
- 148 Inspiratie voor het project was, zoals in het voorwoord vermeld, 'Professor Simon uit Königsberg', die ook de publicatie financieel ondersteunde, evenals de zevende druk van de museumcatalogus van 1913 [Weimar catalogus 1913, 5]. De persoon in kwestie was de joodse bankier en historicus Walter Simon, een filantroop die een breed scala van liefdadige, opvoedkundige en culturele doelen ondersteunde. [https://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Simon_\(philanthropist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Simon_(philanthropist)).
- 149 Weimar Führer 1910, 4.
- 150 Weimar Führer 1910, 45.
- 151 Den Haag, rko, exemplaar van het Weimar gidsje van 1910, exemplaarnummer 201011653, catalogusnummer 209894, 45. Met dank aan Freek Heijbroek, schrijver van de onmisbare biografie van Lugt, voor zijn hulp bij het lezen van deze aantekening. Lugt reisde zo veel en ver, vertelde hij me, dat hij het bezoek aan Weimar niet heeft kunnen dateren.
- 152 Post en Werner 2006, 538.
- 153 Vossische Zeitung 1921.
- 154 Jenaer Volksblatt 1921 [1].
- 155 München, Zentralinstitut für Kunstgeschichte, Kat. Mus. We 8/1905/ Op de titelpagina is het nummer van de editie gedrukt – 'Vierte' – doorgestreept en met de hand vervangen door 'Fünfte'. De datum is met potlood geschreven als 'ca. 1905'.
- 156 Jenaer Volksblatt 1921 [2].
- 157 *The Dayton Herald*, 10 februari 1947, 1, 10: 'Art Institute holding pictures. Three stolen German paintings recovered here: One is Rembrandt worth \$140,000, U.S. Aid says. Taken at Weimar in 1922, charge.' *Dayton Daily News*, 10 februari 1947, 1: '\$140,000 missing Rembrandt found here: is one of 3 paintings sold to Dayton man.' *Dayton Journal*, 11 februari 1947, 1: Andrew J. Drysdale, 'Stolen German art seized here. \$143,200 value placed on three famed portraits: Dayton plumber tells bizarre story of buying Rembrandt and 2 other old masters from a sailor in 1934; 'They tell amazing story of smuggled art'; 'Woman's perseverance led to art discovery'; 'German art stolen in '22, letter tells.' *Dayton Daily News*, 11 februari 1947: 'New York waterfront café site of "Conference" on Rembrandt portrait'; 'Art Institute will exhibit paintings.' *The Dayton Herald*, 11 februari 1947: 'Stolen Rembrandt will be displayed at Art Institute here'; 'U.S. seizure explained'; 'Believed they were "junk": paintings bought by chance.' *Journal Herald*, 11 februari 1947: '\$143,200 value placed on three famed portraits: Dayton plumber tells bizarre story of buying Rembrandt and 2 other old masters from a sailor in 1934.' *The Dayton Herald*, 17 februari 1947, 14: Marj Heyduck, 'Third and Main: paintings' seizure irks Art Institute students.' *Dayton Daily News*, 18 februari 1947, 15: 'Stolen art shown at Art Institute.' *Dayton Daily News*, 24 februari 1947, 15: 'Rembrandt portrait, other oils, shipped to Washington.' *The Dayton Herald*, 24 februari 1947: 'Paintings go to capital.' Alle en nog veel meer beschikbaar op de betaal-website newspapers.com. Met dank aan Sally Kurtz, administratief hoofd van het Dayton Art Institute voor haar hulp bij het onderzoek naar deze episode.
- 158 Goodrich 1973, 85.
- 159 'Justice officials said they did not believe there was any possibility of the Dayton resident getting his "investment" back since, according to them, he knew the paintings were stolen.' *The Dayton Herald*, 11 februari 1974.
- 160 Goodrich 1973, 85-86.
- 161 U.S. Senate committee 1966, 12. Daar geciteerd zonder specifieke bron.
- 162 Bredius 1937. Voor de datum van deze niet gedateerde publicatie, zie de online catalogus van de New York Public Library: <https://catalog.nypl.org/record=b13923440-51>.
- 163 U.S. American Commission 1945-1946.
- 164 De catalogus van een tentoonstelling van prenten en tekeningen door Weng geeft wat biografische basisinformatie. Zie <http://www.tfaoi.com/aa/2aa/2aa172.htm>.
- 165 <https://www.fold3.com/image/270534275> en <https://www.fold3.com/image/270534276>.
- 166 <https://www.nytimes.com/1937/08/24/archives/art-firm-leases-6-story-building-peikin-galleries-to-spend-over.html>.
- 167 <https://www.fold3.com/image/270534274>.
- 168 Zie de uitgebreide reconstructie van wat Sawyer tijdens en in de jaren na de oorlog deed, door Greg Bradsher, in een serie over de Monuments Men: <https://text-message.blogs.archives.gov/2014/07/21/monuments-man-charles-sawyer-ii/>.

- 169 Vervolg van hierboven in <https://text-message.blogs.archives.gov/2014/07/22/monuments-man-charles-sawyer-ii/>.
- 170 <https://www.fold3.com/image/270534263>, <https://www.fold3.com/image/270534264> and <https://www.fold3.com/image/270534265>.
- 171 <https://www.fold3.com/image/270534273>.
- 172 Goodrich 1973, 86.
- 173 <https://www.fold3.com/image/270534272>.
- 174 Voor informatie over deze bewonderenswaardige persoon, zie https://de.wikipedia.org/wiki/Hanns_Swarzenski en <https://arthistorians.info/swarzenskih>.
- 175 Zie het lemma over hem in de online Dictionary of Art Historians: <https://arthistorians.info/koehlerw>.
- 176 <https://www.fold3.com/image/270534271>.
- 177 <https://www.fold3.com/image/270534270>.
- 178 <https://www.fold3.com/image/270534269>.
- 179 Een transcriptie staat op <https://www.fold3.com/image/270534254>.
- 180 <https://www.fold3.com/image/270534267> en <https://www.fold3.com/image/270534268>.
- 181 <https://www.fold3.com/image/270534252>.
- 182 'The Division of Economic Security Controls werd opgericht in maart 1945. Het nam de functies over van de voormalige Division of World Trade Intelligence, zoals de verantwoordelijkheid voor buitenlandse fondsen en bezittingen verordend door de Proclaimed List of Certain Blocked Nationals (Presidentiële Bevel 8389). Onder de nieuwe verantwoordelijkheden viel het ontwikkelen van maatregelen om te voorkomen dat geroofde goederen en vijandelijke bezittingen werden verborgen of weg gesmokkeld.' State Department and Foreign Affairs Records, online op <https://www.archives.gov/research/holocaust/finding-aid/civilian/rq-59-3.html>.
- 183 Online op <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1917Supp02v02/d101>.
- 184 Zie https://en.wikipedia.org/wiki/Office_of_Alien_Property_Custodian.
- 185 <https://www.fold3.com/image/270534250> en <https://www.fold3.com/image/270534251>.
- 186 <https://www.fold3.com/image/270534246>.
- 187 <https://www.monumentsmenfoundation.org/moore-lt-lamont>.
- 188 <https://www.fold3.com/image/270534244>.
- 189 <https://www.fold3.com/image/270534242> en <https://www.fold3.com/image/270534243>.
- 190 <https://www.fold3.com/image/270534241>.
- 191 <https://www.fold3.com/image/270534240>.
- 192 U.S. Senate committee 1966, 10-11.
- 193 https://de.wikipedia.org/wiki/Walther_Scheidig.
- 194 'Three German paintings confiscated by U.S.', *The New York Times*, 11 februari 1947, in een stukje vol fouten. Online (voor abonnees) op <https://nyti.ms/3cfcyTe6>. Tekst van het vestingsbevel in U.S. Federal Register 1947.
- 195 Online op <https://hdl.handle.net/2027/osu.32437000545281>.
- 196 Joe Holley in *The Washington Post*, 13 december 2006. Online op <https://www.washingtonpost.com/archive/local/2006/12/13/anthony-mondello/9e922587-8554-44c9-b2a2-b5c9d547d1a5/>.
- 197 U.S. House subcommittee 1966, 5.
- 198 U.S. House subcommittee 1966, 10.
- 199 Chernick 2019.
- 200 https://en.wikipedia.org/wiki/Wiesbaden_manifesto.
- 201 National Gallery of Art, 'Paintings from the Berlin museums.' Online op https://www.nga.gov/exhibitions/1948/berlin_paintings.html.
- 202 U.S. Senate subcommittee 1948, 14.
- 203 *The Dayton Herald*, 10 februari 1947, 1 en 11 februari 1947, 1. Voor een uitleg over veilingen met gesloten bieding, zie <https://www.investopedia.com/terms/s/sealed-bid-auction.asp>.
- 204 Hoenigswald 2001.
- 205 Hoenigswald 2001, 26.
- 206 U.S. House subcommittee 1966, 12.
- 207 Informatie van Elizabeth Walmsley van de National Gallery of Art, overgebracht in een e-mail van 23 april 2020 van Melanie Gifford. Zie over Mario Modestini een charmant en informatief artikel over hem: Aronson 2007. Documentatie over het werk van Francis Sullivan voor de Gallery en de overheid, waaronder de dure restauratie in 1967 van vier schilderijen in het Capitool die beschadigd waren door een geestelijk gestoorde bezoeker, kan online worden gevonden via zoekopdrachten op zijn naam. Voor beknopte informatie over en verwijzingen naar William Suhr, zie https://en.wikipedia.org/wiki/William_Suhr.
- 208 E-mail aan de auteur, 23 september 2021.
- 209 U.S. Public papers 1965, 653-55.
- 210 <https://catalog.archives.gov/id/10478888>.
- 211 'Ely Maurer, who repatriated art looted by the Nazis, dies at 84', *The New York Times*, 29 June 1997. Online (voor abonnees) op <https://www.nytimes.com/1997/06/29/nyregion/ely-maurer-who-repatriated-art-looted-by-nazis-dies-at-84.html>.
- 212 Alessandro Chechi, Anne Laure Bandle en Marc-André Renold, 'Two Dürer paintings: Kunstsammlungen zu Weimar v. Elicofon', Geneva (Art-law Center, University of Geneva) 2011. Online op <https://plone.unige.ch/art-adr/cases-affaires/2-durer-paintings-2013-kunstsammlungen-zu-weimar-v-elicofon>.
- 213 U.S. House subcommittee 1966, 12.
- 214 E-mail van Robert G. Shackleton, Jr., van 3 september 2021. De lof was zeer verdiend.
- 215 U.S. Senate committee 1966. De commissievergadering waar de zaak werd besproken was niet openbaar, en informatie was nog niet bereikbaar.
- 216 De lijst gaat verder. Te lang voor de tekst, maar ik kan niet nalaten hem in deze noot in druk te geven. Schrijvend in augustus 2021, een moment waar de Democraten een meerderheid van één stem hebben in de Senaat, zo fragiel dat zij nauwelijks durven ademen, brengt dit mij bijna tot tranen: 'Het [89ste Congres] voerde het minimumloon in. Het passeerde de wet op

- hoger onderwijs en verschafte federale steun aan lager en middelbaar onderwijs. Het passeerde de wet op de waterkwaliteit, de wet controle luchtvervuiling voor motorvoertuigen, de wet verfraaiing van het wegennet, de wet veiligheid wegen en voertuigen, de wet voorbeeldsteden, de herstelwet schoon water, en een belangrijk amendement op de immigratie en nationalisatielwet. Is er iemand die serieus van mening is dat dit land niet beter af is met wat dat Congres gedaan kreeg? Menand 2021, 73.
- 217 U.S. Senate committee 1966, 2.
 218 U.S. Senate committee 1966, 2.
 219 U.S. House subcommittee 1966, 6.
 220 U.S. House subcommittee 1966, 7.
 221 U.S. House subcommittee 1966, 8.
 222 U.S. House subcommittee 1966, 16, 21.
 223 U.S. Public Law 1966. Gepasseerd door de Senaat op 26 september (U.S. House calendars 1967, 241) en het Huis, op 27 september (idem, 166).
- 224 U.S. House subcommittee 1966, 12.
 225 U.S. House subcommittee 1966, 12.
 226 U.S. Treaties 1966, TIAS 6169, 2279-80.
 227 U.S. Senate committee 1966, 5-7.
 228 E-mail van Robert G. Shackleton, Jr., 23 september 2021.
 229 https://en.wikipedia.org/wiki/J._William_Fulbright, met bronnen.
- 230 De twee mannen waren beide betrokken bij het onderzoek naar de moord op president John F. Kennedy in 1963. Zie https://en.wikipedia.org/wiki/Nicholas_Katzenbach.
- 231 E-mail van Robert G. Shackleton, Jr., 3 september 2021.
 232 Door de *New York Times* gerapporteerd, 'Rembrandt to go back to Germany', in het nummer van 10 januari, twee dagen voor de overdracht.
 233 https://www.nga.gov/exhibitions/1967/lost_german.html.
 234 Barbara Gold, 'Treasures of Weimar art in D.C.', *The Baltimore Sun*, 22 januari 1967, 104.
 235 'Authorization of shipment of works of art.' Een fotokopie is bewaard in het archief van het Rembrandt Research Project, rkp - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Den Haag.
- 236 Zie https://de.wikipedia.org/wiki/Werner_Weisbach.
 237 Weisbach 1926, vi.
 238 Weisbach 1926, 84-85.
 239 [https://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Benesch_\(Kunsthistoriker\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Benesch_(Kunsthistoriker)).
 240 Benesch 1935, 264.
 241 <https://web.archive.org/web/20101127121651/http://dictionaryofarthistorians.org/brediusa.htm>.
 242 https://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Pinder De bron voor de volgende passage over Pinder.
 243 Pinder 1943, 75-76.
 244 https://nl.wikipedia.org/wiki/Hendrik_Enno_van_Gelder [\[directeur\]](#) met verdere verwijzingen.
- 245 Van Gelder 1948, 33-34.
 246 https://de.wikipedia.org/wiki/Kurt_Bauch, met verdere links.
 247 https://de.wikipedia.org/wiki/Nationalsozialistischer_Deutscher_Dozentenbund.
 248 Bauch 1966, 17.
 249 https://en.wikipedia.org/wiki/Egbert_Haverkamp-Begemann, met verdere links.
- 250 *Encyclopedia of world art*, deel xi, New York [McGraw-Hill] 1966, col. 928.
 251 https://en.wikipedia.org/wiki/Jakob_Rosenberg, met verdere links.
 252 Streicher 1995, 5-12.
 253 National Gallery of Art 1967.
 254 Erpel 1967, 173-74.
 255 Gerson 1968, 486. De tekst waarnaar de notitie verwijst, staat, zoals Erpel zegt, op. p. 62.
 256 https://en.wikipedia.org/wiki/Horst_Gerson, met verdere links.
 257 U.S. House subcommittee 1966, 16.
 258 *Thüringer Landeszeitung*, 30 maart 1967.
 259 BRD 2002: Akten, 930-31.
 260 https://en.wikipedia.org/wiki/Baroness_Elisabeth_of_Wangenheim-Winterstein.
 261 [Karl-August von Sachsen-Weimar-Eisenach - Wikipedia](#).
 262 [https://de.wikipedia.org/wiki/Feodora_von_Sachsen-Meiningen_\(1890%E2%80%9C1972\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Feodora_von_Sachsen-Meiningen_(1890%E2%80%9C1972)).
 263 Tenminste, als we de bewoordingen in de rechterlijke uitspraken letterlijk mogen nemen. In november 1973 zegt het Bundesgerichtshof over Elisabeth dat zij 'de overgedragen rechten van haar echtgenoot' uitoefende ('aus abgetretenem Recht ihres Ehemannes'). Een jaar later, in november 1974, heeft de Zivilsenat Köln het over de 'erfelijke groothertog Ernst August die de voormalige echtgenoot was van eiseres, van wie zij inmiddels is gescheiden' ('den Erbgroßherzog Ernst August, den früheren, inzwischen von ihr geschiedenen Ehemann der Klägerin'). Waarom Carl August in een aantal bronnen Ernst August genoemd wordt, begrijp ik niet.
- 264 BRD November 1974, 4-5.
 265 Het volgende is gebaseerd op BRD 1971: Zivilkammer Bonn, de geanonimiseerde transcriptie van het vonnis, en *Der Spiegel* 1971. 1 juni 1968 wordt in *Stern* 1973 genoemd als de datum vanaf wanneer herstelbetalingen verschuldigd zouden zijn, hetgeen naar ik aanneem verwijst naar het begin van Elisabeths rechtszaak.
 266 *Der Spiegel* 1971.
 267 *Der Spiegel* 1971.
 268 Voor Larenz z'n hoedanigheden en een discussie over zijn lidmaatschap van de nazi-partij en zijn werk voor de regering, zie https://de.wikipedia.org/wiki/Karl_Larenz.
 269 *Die Welt* 1971.
 270 *Die Welt* 1971.
 271 'Wie auch immer, der Fall ist so kompliziert, daß die Rechtsanwältin ihn als Thema für gleich mehrere Doktorarbeiten empfehlen.' *Die Welt* 1971.
 272 De auteur werd bij dit deel van het boek enorm geholpen door Anja Sevcik van het Wallraf-Richartz Museum, die kopieën van krantenknipsels uit de museumdossiers aanleverde, en Zoe Schoofs, kunsthistoricus en jurist in opleiding uit Leipzig, die de rechtszaken op een rij zette en duidde, voor zover mogelijk.
 273 *Der Spiegel* 1974.
 274 https://de.wikipedia.org/wiki/Reinhard_M%C3%BCller-Mehlis.
 275 *Stern* 1973.
 276 Reinhard Müller-Mehlis, *Stern*, 3 mei 1973. Door een grappig toeval had Max Friedländer in 1942 dezelfde namen gebruikt om een algemeen punt te maken: 'De kwaliteit van de kunstwerken die

- op de markt ronddolen, neemt af. Het aantal handelaren dat wil leven van de verkopen op de kunstmarkt groeit voortdurend. Het waardeverschil tussen een schilderij van Rembrandt en een schilderij van Ferdinand Bol wordt steeds groter.' Friedländer 1942, 181-82.
- 277 Kölner Stadt-Anzeiger, 12 April 1973, p. 17.
- 278 'Noch ist nicht bekannt, ob das Gemälde im Museum in Köln bleiben und ausgestellt werden soll. [...] Hauptkustos Dr. Horst Vey vom Wallraf-Richartz-Museum bestätigte gestern, daß sich das Bild immer noch im Depot des Museums befindet. Eine Überprüfung des Werkes auf seine Echtheit oder seinen Wert hat seines Wissens in dieser Zeit nicht stattgefunden.' Kölner Stadt-Anzeiger, 12 april 1973, 17.
- 279 Brief van Friedrich Kratochwil aan Ernst van de Wetering, 25 februari 2011.
- 280 BRD 1973: Zivsachsen Bonn.
- 281 BRD 1973: Zivsachsen Bonn.
- 282 https://en.wikipedia.org/wiki/Basic_Treaty,_1972.
- 283 Kölner Stadt-Anzeiger 1974(1).
- 284 BRD 1974: Zivslenat Köln.
- 285 *Der Spiegel* 1974.
- 286 Mann 1974, 494. Voor Manns achtergrond, zie [https://en.wikipedia.org/wiki/F. A. Mann](https://en.wikipedia.org/wiki/F._A._Mann).
- 287 Mann 1974, 496.
- 288 Kölner Stadt-Anzeiger 1974(2). Het Augustinermuseum kon geen enkele vermelding van het schilderij terugvinden in de museumarchieven. E-mail van de directeur, Tilmann von Stockhausen, aan de auteur, 3 februari 2021.
- 289 Origineel in bezit van de eigenaar van het schilderij.
- 290 Origineel in bezit van de eigenaar van het schilderij.
- 291 Origineel in bezit van de eigenaar van het schilderij.
- 292 New York 1995, deel 1, 94-99.
- 293 Gerson 1969, 600, nr. 513.
- 294 <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/437393?>
- 295 Origineel in bezit van de eigenaar van het schilderij.
- 296 Origineel in bezit van de eigenaar van het schilderij.
- 297 Wright 1982, 28.
- 298 Rosenberg 1948, deel 1, 241-49.
- 299 Rosenberg 1964, 371.
- 300 Bredius 1899, 198.
- 301 Van Thiel 1994, 58. Wat Bredius zegt over de vorm van het getal 4 neem ik voetstoots aan. Geen historicus van de Nederlandse kunst heeft meer tijd in de archieven doorgebracht dan Bredius.
- 302 'Uno dei numerosi autoritratti. Rembrandt lo ha dipinto nel 1643.'
- 303 Schwartz 2021.
- 304 Bleker 2011, 513.
- 305 Artikel door Serge Schmemmann, 'Special to the New York Times', in het nummer van 31 oktober 1987.
- 306 E-mail van Anja Sevcik, Wallraf-Richartz Museum, 8 september 2020: 'De Terborch en Tischbein zijn op 3 maart 1988 overgedragen aan het „Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten der Deutschen Demokratischen Republik", vertegenwoordigd door een persoon wiens handtekening niet leesbaar is, maar geautoriseerd met een stempel van 'Kunstsammlungen zu Weimar'.
- 307 Amine Haase, 'Bilderaustausch mit dem DDR: Köln erhält 17 Gemälde und schickt zwei nach Weimar', *Kölner Stadt-Anzeiger*, 31 oktober/1 november 1987, 37.
- 308 Uit transcriptie van interview aan mij toevertrouwd door de weduwe van Louis van Gasteren, Joke Meerman, 4 februari 2020. Tijdens zijn leven had Van Gasteren mij toegang tot het interview aangeboden.
- 309 Zie entry in online catalogus van het Rijksmuseum: <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.5236>.
- 310 De literatuur over het RRP is enorm. Een goed boek over het project is Bailey 1994. Zie ook Van de Wetering 2015, hoofdstukken I en II, 1-60. De volgende paragrafen zijn ontleend aan Schwartz 2006.
- 311 Brief aan de redactie van *NRC Handelsblad*, 24 januari 1992, door Herman Colenbrander, secretaris van de Stichting voor Kunsthistorische Publicaties.
- 312 RRP Bruyn 1973.
- 313 RRP Bruyn 1973, 39.
- 314 RRP Corpus I, xi.
- 315 *Algemeen Dagblad*, 27 oktober 1982, 13 (op Delpher beschikbaar).
- 316 Chicago symposium 1969, 32-48.
- 317 RRP Corpus vi, 12.
- 318 Uit map over het schilderij in archief van het RRP in het rkd.
- 319 Uit map over het schilderij in archief van het RRP in het rkd.
- 320 Voor een omstandige weergave van de gebeurtenissen, zie Ernst van de Wetering, 'What is a Rembrandt? A personal account', RRP Corpus vi, 36-47: 'The break in the team.'
- 321 Veel van de punten op de volgende pagina's zijn door dr. Friedrich Kratochwil aan Ernst van de Wetering voorgelegd in een brief van zeven pagina's van 25 februari 2011. In een reactie van 25 maart 2011 schreef Van de Wetering: 'Ik neem nota van uw methodologische excursies, maar voel me helaas niet verplicht om dienovereenkomstig te antwoorden.' Kopieën in bezit van de auteur.
- 322 RRP Corpus iv, 89.
- 323 RRP Corpus iv, 129.
- 324 Gerson 1969, p. 549. nr. 35. Govert Flinck: Kassel (22), Liechtenstein (25), São Paulo (26), Wallace Collection (27), Glasgow (28), Louvre (29), en accordeert de veronderstelling dat nr. 40, in Leipzig, van Carel Fabritius is.
- 325 Grimm 1991, 24-31. Onder de door Grimm voorgestelde kandidaten voor het auteurschap van dergelijke schilderijen zijn de Rembrandtleerlingen Gerard Dou, Isaac Jouderville en Ferdinand Bol.
- 326 RRP Corpus v, 260; citaat is uit Willem Goeree, *Inleiding tot de praktijk der algemene schilderkunst*, Middelburg 1697, 85.
- 327 Waarop ik alleen zou willen opmerken dat Rembrandt misschien in het geheel niet uit was op anatomische nauwkeurigheid. In de nieuw verschenen catalogus van de anatomische tekeningen van Rubens in het Corpus Rubenianum Ludwig Burchard, toont Michael Kwakkelstein aan dat dit zelfs het geval was bij tekeningen van Rubens die altijd werden opgevat als nauwgezette studies naar het leven.
- 328 RRP Corpus iv, p. 376.
- 329 Michiel Franken, 'Sixty years of thread counting', in *Counting Vermeer* (rkd Studies), online

- op <https://countingvermeer.rkdstudies.nl/3-sixty-years-of-thread-counting/>.
- 330 Museum entry online: <https://www.fine-arts-museum.be/nl/de-collectie/rembrandt-harmensz-van-rijn-portret-van-nicolaes-van-bambeek>. Entry in de Rembrandt Database: <https://rkd.nl/explore/images/32172>.
- 331 Museum entry online: www.rct.uk/collection/search#/1/collection/405352/agatha-bas-1611-1658. Entry in de Rembrandt Database: <https://rkd.nl/explore/technical/5018272>.
- 332 Formuleringen zoals die betreffende het Weimar-zelfportret komen ook voor bij RRP Corpus iv nrs. 2, 8, 13, 16, 24 en 26; een afgewezen toeschrijving met pentiment is nr. 17.
- 333 RRP Corpus iv, 375.
- 334 RRP Corpus iv, 644.
- 335 RRP Corpus iv, 385.
- 336 Richardson 1792, 170.
- 337 In Museum Catharijneconvent, Utrecht, nr. RMCC s24. Zie <https://adlib.catharijneconvent.nl/Details/collect/41266>.
- 338 David de Witt en Leonore van Sloten, 'Ferdinand Bol, Rembrandt's discipel', in Amsterdam 2017, 50.
- 339 Zie <https://www.theleiden.com/artwork/man-with-a-book/>.
- 340 Zie <https://www.sammlung.pinakothek.de/en/artwork/OrLb50yx1V>.
- 341 Zie het vrouwenportret in de Gemäldegalerie, Berlijn: <http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=868440&viewType=detailView>.
- 342 Zie <https://dordrecht.adlibhosting.com/ais6/Details/collect/4436>.
- 343 Schwartz 2019.
- 344 Voor een uitstekende studie van de wederwaardigheden van deze proposities in de geschiedenis van de kennisleer, zie Goldman 2022.
- 345 1993: Brief aan de redacteur van het *Burlington Magazine*, deel 135, uitgave van november 1993, 764-65; 1996: artikel in het *Burlington Magazine* (zie Literatuur); 1997: op de achterzijde van de omslag van Van de Wetering 1997; 2008: artikel in het *Burlington Magazine* (zie Literatuur); 2011: deel v van het *Corpus* (zie hieronder); 2015: deel vi van het *Corpus*.
- 346 Van de Wetering 1996, 175.
- 347 De noot luidt: 'P. Horwich, *Probability and evidence*, Cambridge University Press 1982; C. Howson and P. Urbach, *Scientific reasoning: The Bayesian approach*, Open Court, La Salle, Illinois 1989; D. Steel, 'Bayesianism and the value of diverse evidence', in: *Philosophy of Science* 1996, Vol. 63, pp. 666-74. We gratefully acknowledge the help in this area we received from Sven van de Wetering, Simon Fraser University, Vancouver.' RRP Corpus iv, 109, noot 46.
- 348 Smit 1996.
- 349 RRP Corpus iv, 109.
- 350 RRP Corpus vi, 495-96. De casus is door de huidige auteur besproken in een column van 8 mei 2018: 'The transparent connoisseur 5: keeping the Rembrandt Research Project to its word.' Online: <http://www.garyschwartzarthistorian.nl/364-the-transparent-connoisseur-5-keeping-the-rembrandt-research-project-to-its-word/>.
- 351 Liedtke 2007, deel II, 709: 'the panel was not reused [as is clear from X-radiographs].'
- 352 RRP Corpus i, C 38, 653.
- 353 Wel citeert hij de niet-specifieke 'Summary' van C 38. Ook moet worden gezegd dat de in die notitie uitgedrukte notie dat het schilderij 'een opzettelijke imitatie' was van Rembrandt, 'ver na 1630' gemaakt, ongegrond en misleidend is.
- 354 Grimm 1991.
- 355 Den Haag en Londen 1999, 112-17.
- 356 RRP Corpus i, 652.
- 357 'Bayesian inference' op Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Bayesian_inference.
- 358 Strauss en Van der Meulen 1969, nr. 1639/2, 160-62; RemDoc; Van de Wetering 2016, 245.
- 359 Van de Wetering 2016, 260-61.
- 360 RRP Corpus vi, 36-37, met een volledige transcriptie van de brief aan de redacteur van het *Burlington Magazine* door de vertrekkende leden van de RRP.
- 361 Hetzelfde bezwaar geldt voor een rapport over het schilderij van 12 juni 2019 van Katja Kleinert, conservator Nederlandse en Vlaamse kunst van de zeventiende eeuw in de Gemäldegalerie van de Staatliche Museen zu Berlin. Ze legt de vinger op atypische kenmerken die anderen, in het bijzonder Cornelis Hofstede de Groot, waren opgevallen, zonder dat zij daaruit concluderen dat het schilderij niet van Rembrandt is, zoals zij. 'Al met al', schrijft ze, 'is het schilderij heel gelijkmatig en ijverig geschilderd, zonder de virtuositeit, de flair, de doelgerichte, besliste benadering die Rembrandts schilderijen kenmerkt' ('Insgesamt ist das Bild sehr gleichmässig und fleissig gemalt, und fehlt die Virtuosität, der Schwung, das gezielte, entschiedene Vorgehen, das Rembrandts Bilder prägt.') Dit is echter precies wat je zou verwachten in het moment van onzekerheid, twijfel en doelloosheid die Van de Wetering vanaf het begin van de jaren 1640 in Rembrandts schilderijen aantreft. Kleinerts kritiek zou meer op zijn plaats zijn als er een alternatieve hand was, in het Rembrandt-atelier, die een portret zou kunnen maken dat zo geslaagd is als dit. Die is er niet.

Literatuur

Amsterdam 1867

Tent. cat. Tentoonstelling van zeldzame en belangrijke schilderijen van oude meesters in de kunstzalen der maatschappij "Arti et Amicitiae" ten behoeve van het Weduwen- en Weezenfonds, Amsterdam (Arti et Amicitiae) 1867. Online via https://books.google.nl/books?id=gEIAAAAcAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (bezocht 7 mei 2020)

Amsterdam 1898

Tent. cat. *Rembrandt. Schilderijen bijeengebracht ter gelegenheid van de inhuldiging van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina*, Amsterdam (Stedelijk Museum), 8 september-31 oktober 1898. Ook in het Frans uitgegeven: *Rembrandt. Collection des oeuvres du maître réunies, à l'occasion de l'inauguration de S.M. la Reine Wilhelmine*, au Musée de la Ville à Amsterdam. 8 Septembre-31 Octobre 1898

Amsterdam 2017

Norbert Middelkoop, red., tent. cat. *Ferdinand Bol and Govert Flinck: Rembrandts meesterleerlingen*, Amsterdam (Museum Het Rembrandt Huis en Amsterdam Museum), Zwolle (wbooks) 2017

Andrews 1985

Keith Andrews, *Catalogue of Netherlandish drawings in the National Gallery of Scotland*, 2 vols., Edinburgh (Trustees of the National Galleries of Scotland) 1985

Aronson 2007

Steven M. L. Aronson, "Lo and behold! Eugene V. Thaw recalls his collaboration with a legendary restorer," *Architectural Digest*, 31 maart 2007. Online via <https://www.architecturaldigest.com/story/thaw-article-2007-04> (bezocht 22 november 2021)

Bailey 1994

Anthony Bailey, *Responses to Rembrandt*, New York (Timken Publishers) 1994

Bauch 1966

Kurt Bauch, *Rembrandt Gemälde*, Berlin (Walter de Gruyter) 1966

Benesch 1935

Otto Benesch, "Rijn, Rembrandt

Harmensz. van", in Ulrich Thieme en Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, red. Hans Vollmer, dl. 29, Leipzig [E.A. Seeman] 1935

Bergé 1993

Willem Bergé, "Monumenten in België met betrekking tot Koning Willem I", *Jaarboek Monumentenzorg* 1993, pp. 95-119. Online via https://www.dbnl.org/tekst/jaa030199301_01/jaa030199301_01_0008.php (bezocht 26 april 2020)

Bergvelt 1998

Ellinoor Bergvelt, *Pantheon der Gouden Eeuw: van Nationale Konst-Gallerij tot Rijksmuseum van Schilderijen (1798-1896)*, Zwolle (Waanders Uitgevers) 1998

Bergvelt 1999

Ellinoor Bergvelt, "Kunst, musea en Oranje: een geschiedenis van wankelmoedige relaties", *De Negentiende Eeuw* 23 (1999), pp. 57-75. Online via <http://demodernetijd.nl/wp-content/uploads/DNE-1999-1f-Bergvelt.pdf> (bezocht 27 april 2020)

Bergvelt 2004

Ellinoor Bergvelt, "Een vorstelijk museum? De rol van de kunstverzameling aan het Haagse hof van koning Willem II (1840-1850)", in: Johann Christian Klamt en Kees Veelenturf, red., *Representatie: kunsthistorische bijdragen over vorst, staatsmacht en beeldende kunst, opgedragen aan Robert W. Scheller*, Nijmegen (Valkhof Pers) 2004, pp. 27-65

Bergvelt 2013

Ellinoor Bergvelt, "De kunstverzamelingen en het museum van koning Willem II", in Dordrecht 2014, pp. 83-108

Bleker 2011

E.J. [Eppo] Bleker en A.A.H. [Hetty] Bleker-Poot, *Rembrandt schilderijen: echt, gedeeltelijk echt, niet echt*, Lochem (Silverborgh) 2011

Bode 1883

Wilhelm Bode, "Rembrandt's künstlerischer Entwicklungsgang in seinen Gemälden", in: *Studien zur Geschichte der holländischen Malerei*, Braunschweig (Friedrich Vieweg und Sohn) 1883, pp. 357-643

Bode en Hofstede de Groot 1900

Wilhelm Bode, met bijdragen van C. Hofstede de Groot, *The complete work of Rembrandt: history, description and heliographic reproduction of all*

the master's pictures, with a study of his life and his art, uit het Duits door Florence Simmonds, dl. 4, Parijs (Charles Sedelmeyer) 1900. (Met enige inspanning kan dit volume en andere online worden ingezien)

Bode en Hofstede de Groot 1906

Wilhelm Bode, met bijdragen van C. Hofstede de Groot, *The complete work of Rembrandt: history, description and heliographic reproduction of all the master's pictures, with a study of his life and his art*, uit het Duits door Florence Simmonds, vol. 8, Parijs (Charles Sedelmeyer) 1906, met een gedeeltelijke vertaling van Hofstede de Groot 1906, *Die Urkunden über Rembrandt*. (Met enige inspanning kan dit volume en andere online worden ingezien)

Bolten 1967

Jaap Bolten, *Dutch drawings from the collection of Dr C. Hofstede de Groot: an introduction and critical catalogue*, Utrecht (A. Oosthoek's Uitgeversmaatschappij) 1967

Bosscha 1852

Johannes Bosscha, *Het leven van Willem den Tweede koning der Nederlanden en groot-hertog van Luxemburg*, Amsterdam (C.M. van Gogh) 1852. Online via https://www.dbnl.org/arch/boss019leve01_01/pag/boss019leve01_01.pdf (bezocht 27 april 2020)

Bosscher 1975

Ph. M. Bosscher Ltz. e.a., *Prins Hendrik de Zeevaarder*, Naarden (A.J.G. Strengholt) 1975

Bothe 1997

Rolf Bothe, red., *Neues Museum Weimar: Geschichte und Ausblick*, Berlin (Deutscher Kunstverlag) 1997

BRD 1971: Zivilkammer Bonn

Bonn, 1. Zivilkammer der Landgerichts Bonn, 9 maart 1971: 1 O 294/69 (kopie in bezit van de auteur)

BRD 1971: Zivilsenat Köln

Keulen, 14. Zivilsenats des Oberlandesgerichts Köln, 16 december 1971: "Berufungsurteil"

BRD 1973: Bundesgerichtshof

"Urteil in die Rechtsstreit der Erbgroßherzogin Elisabeth von Sachsen-Weimar-Eisenach gegen die Bundesrepublik Deutschland", 28 november 1973. Online, met eigenamen weggelakt, via https://www.prinz.law/urteile/bgh/VIII_ZR_48-72; en 'Anspruch auf Herausgabe, hilfsweise Übereignung

von drei Gemälden gegen die BRD [...]’, 28 november 1973. Online via <https://research.wolterskluwer-online.de/document/126b1caf-atd2-4c72-aaed-9a84017dc4cb> [beide bezocht 27 juni 2020]

BRD 1974: Zivilsenat Köln

Keulen, 14. Zivilsenats des Oberlandesgerichts Köln, november 1974:

BRD 2002: Akten

Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland, 1971, red. Hans-Peter Schwarz, vol. 1, 1. *Januar bis 30. April 1971*, Munich [R. Oldenbourg Verlag] 2002. Online via https://play.google.com/books/reader?id=cIq_CgAAQBAJ&hl=nl&printsec=frontcover&pg=GBS.PR3 [bezocht 14 mei 2020]

Bredius 1899

Abraham Bredius, ‘Kritische Bemerkungen zur Amsterdamer Rembrandt Ausstellung: Schluss’, *Zeitschrift für bildende Kunst* n.s. 10 (1899), pp. 191-198

Bredius 1907

Abraham Bredius, ‘Uit Rembrandt’s laatste levensjaar’, *Oud Holland* 27 (1907), pp. 238-240 [online via JStor]

Bredius 1935

Abraham Bredius, *Rembrandt Gemälde: 630 Abbildungen*, Wenen [Phaidon-Verlag] 1935. Ook gepubliceerd in het Nederlands *Rembrandt schilderijen: 630 afbeeldingen*, Utrecht [W. de Haan] ca. 1637, en Engels: *The paintings of Rembrandt*, Wenen [The Phaidon Press] en New York [Oxford University Press] 1938 en 1942 [met 639 schilderijen]

Brennkamp en Hartkamp 1888

Beatrijs Brennkamp-de Rooij en Arthur Hartkamp, ‘Oranje’s erfgoed in het Mauritshuis: De lotgevallen van de collecties van het Huis van Oranje in de periode 1795-1816, en het maecenaat van Koning Willem I’, *Oud Holland* 102/3 (1988), pp. 181-235. Online via JStor

Bruyn 1992

Dr. J. [Josua] Bruyn, ‘Rembrandts werkplaats’, *Haarlemse voordrachten*, voordrachten gehouden in de Hollandse Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem 52, Haarlem 1992

Chernick 2019

Karen Chernick, ‘Americans flocked to see this controversial exhibit of Berlin’s art treasures in the wake of

World War II’, *Smithsonian Magazine*, 11 maart 2019. Online via <https://www.smithsonianmag.com/history/americans-flocked-see-controversial-exhibit-berlins-art-treasures-wake-world-war-ii-180971677/> [bezocht 17 oktober 2020]

Chicago symposium 1969

Rembrandt after three hundred years: a symposium – Rembrandt and his followers, publicatie van voordrachten aan een symposium gehouden op 22-24 oktober 1969. Chicago [The Art Institute of Chicago] 1973. Hoewel de titelpagina het jaar 1973 noemt, is het copyright gedateerd op 1974, en mijn exemplaar heeft een opdracht door Horst Gerson, gedateerd 2 mei 1975, met de opmerking dat het boek net is verschenen.

Coppens 2011

Thera Coppens, *Sophie in Weimar: een prinses van Oranje in Duitsland*, Amsterdam [Meulenhoff] 2011

Dordrecht 2014

Tent. cat. *Willem II: de koning en de kunst*, red. Sander Paarlberg en Henk Slechte, Dordrecht [Dordrechts Museum] en Zwolle [wbooks] 2014

van Duijn en te Marvelde 2016

Esther van Duijn en Mireille te Marvelde, ‘The art of conservation VI: Hopman and De Wild: the historical importance of two families of restorers’, *The Burlington Magazine* 158 (2016), pp. 812-823. Online via https://www.academia.edu/41615819/The_Art_of_Conservation_VII_Hopman_and_De_Wild_The_historical_importance_of_two_Dutch_families_of_restorers [bezocht 14 mei 2020]

Dutuit 1885

Eugène Dutuit, *Tableaux et dessins de Rembrandt: catalogue historique et descriptive*, Paris [A. Lévy] 1885

Erpel 1967

Fritz Erpel, *Die Selbstbildnisse Rembrandts*, Wenen en München [Langen-Müller] 1967

Erpel 1973

Fritz Erpel, *Die Selbstbildnisse Rembrandts*, Leipzig [Henschelverlag] 1973

Friedenthal 2013

Antoinette Friedenthal, ‘John Smith, his Catalogue raisonné of the works of the most eminent Dutch, Flemish, and French painters (1829–1842) and the “stigma of PICTURE DEALER”’, *Journal of Art Historiography* 9 (december 2013). Online via <https://>

<arthistoriography.files.wordpress.com/2013/12/friedenthal.pdf> (bezocht 3 augustus 2021)

Friedenthal 2019

Antoinette Friedenthal, ‘John Smith’s Rembrandt research project: an art dealer establishes the first catalogue raisonné of the paintings (1836)’, *Netherlands Yearbook for History of Art* 69 (2019), *Connoisseurship and the knowledge of art | Kennerschap en kunst*, pp. 212-247

Friedländer 1942

Max J. Friedländer, *On art and connoisseurship*, Londen [Bruno Cassirer] 1942

van Gelder 1948

H.E. van Gelder, *Rembrandt en zijn portret*, Amsterdam [H.J.W. Becht] [1948], opgenomen in een later deel, gecombineerd met vijf andere studies over aspecten van Rembrandts kunst door dezelfde auteur: *Rembrandt*, Amsterdam [H.J.W. Becht] [1953]

Gerson 1968

Horst Gerson, *Rembrandt schilderijen*, vertaald uit het Duits door Heinz Norden, redigeerd door Gary Schwartz, Amsterdam [Meulenhoff International] 1968. Ook gepubliceerd door Reynal in New York en George Weidenfeld in Londen; in het Engels door Meulenhoff, Amsterdam; in het Duits door Bertelsmann Kunstverlag in Güterslohe; en in het Frans door Hachette, Parijs

Gerson 1969

A. Bredius, *Rembrandt: the complete edition of the paintings*, herzien door H. Gerson, Londen [Phaidon] 1969

Goetghebuer 1827

Pierre Jacques Goetghebuer, *Choix des monumens, édifices et maisons les plus remarquables du royaume des Pays-Bas*, Gent 1827. Online via <http://www.flandrica.be/flandrica/items/show/974> [bezocht 28 april 2020]

Goldman 2022

Steven L. Goldman, *Science wars: the battle over knowledge and reality*, Oxford [Oxford University Press] 2022

van Gool 1751

Johan van Gool, *De nieuwe schouburg der Nederlantsche kunstschilders en schilderessen: waer in de levens- en kunstbedryven der tans levende en reets overleedene schilders, die van Houbraken, noch eenig ander schryver, zijn aengeteekend, verhaelt worden*, dl. 2, Den Haag [gedrukt voor de auteur] 1751

Goodrich 1973

David L. Goodrich, *Art fakes in America*, New York (The Viking Press) 1973

Grimm 1991

Claus Grimm, *Rembrandt selbst: eine Neubewertung seiner Porträtkunst*, Stuttgart en Zürich (Belser Verlag) 1991

Den Haag en Londen 1999

Christopher White en Quentin Buvelot, red., tent. cat. *Rembrandt Zelf*, Den Haag (Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis), Londen (National Gallery) en Zwolle (Waanders Uitgevers) 1999

Hackney 2012

Stephen Hackney, 'Paintings on canvas: lining and alternatives', Tate Papers 2012. Online via <http://www.tate.org.uk/download/file/fid/7412> (bezoekt 25 april 2021)

Hinterding en Horsch 1989

Erik Hinterding en Femy Horsch, "A small but choice collection": the art gallery of King Willem II of the Netherlands (1792-1849). *Simiolus: Netherlands Quarterly for the History of Art* 19 (1989), pp. 4-122, 136-138 (toegankelijk via JSTOR)

Hoenigswald 2001

Ann Hoenigswald, met bijdragen van Renée Lorion en Elizabeth Walmsley (2001), 'Stephen Pichetto and conservation in America: a review of the evidence', in: Andrew Oddy en Sandra Smith, red., *Past practice-future prospects*, publicatie van voordrachten van een symposium gehouden in het British Museum, Londen, 12-14 september 2001, British Museum Occasional Papers 145, Londen (British Museum) 2001, pp. 123-128

Hoet 1752

Gerard Hoet, *Catalogus of naamlyst van schilderyen, met derzelver pryzen zedert een langen reeks van jaaren zoen in Holland als op andere plaatzen in het openbaar verkogt: benevens een verzameling van lysten van verscheyden nog in wezen zynde cabinetten*, dln. 1-2, Den Haag (Pieter Gerard van Baalen) 1752. Beschikbaar online via Google Books en library.uu.nl (bezoekt 16 augustus 2021)

Hofstede de Groot 1898

Cornelis Hofstede de Groot, *De Rembrandt tentoonstelling te Amsterdam. 40 photogravures met tekst*, Amsterdam (Scheltema &

Holkema) 1898

Hofstede de Groot 1906

Cornelis Hofstede de Groot, *Die Urkunden über Rembrandt (1575-1721)*, neu herausgegeben und commentiert, Den Haag (Martinus Nijhoff) 1906. Een Engelse vertaling door Florence Simmonds, met transcripties maar slechts samenvattingen in het Engels van de documenten zelf, is opgenomen in Bode en Hofstede de Groot 1906, pp. 161-359

Hofstede de Groot 1915/1916

Cornelis Hofstede de Groot, *Beschreibendes und kritisches Verzeichnis der Werke der hervorragendsten holländischen Meister des XVII. Jahrhunderts*, nach dem Muster von John Smith's Catalogue raisonné, dl. 6, Esslingen (Paul Neff Verlag: Max Schreiber) en Parijs (F. Kleinberger) 1915. Online via https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/hofstede_de_groot1915bd6/0007 (bezoekt 30 september 2020). Het daaropvolgende jaar vertaald in het Engels: *A catalogue raisonné of the works of the most eminent Dutch painters of the seventeenth century*, based on the work of John Smith, with the assistance of Karl Lilienfeld and Heinrich Wichmann, translated by Edward G. Hawke, dl. 6, Londen (Macmillan and Co.) 1916

Houbraken 1718-1721

Arnold Houbraken, *De groote schouburgh der Nederlantsche konstschilders en schilderessen*, 3 dln., Amsterdam (dln. 1-2 gedrukt voor de auteur, dl. 3 voor de weduwe van de auteur) 1718, 1719 en 1721

Jenaer Volksblatt 1921 (1)**13 april 1921**

'Der Weimarer Museumsdiebstahl', *Jenaer Volksblatt*, 13 april 1921. Online via http://dfg-viewer.de/show/cache.off?tx_dlf%5Bpage%5D=6&tx_dlf%5Bid%5D=https%3A%2F%2Fzfs.thulb.uni-jena.de%2Fservlets%2FMCRCMETSServlet%2Fjportal_derivate_002_73864%2FJVB_19210413_085_1677586_67_B1_001.tif%3FXSL.Style%3Ddfg&tx_dlf%5Bdouble%5D=0&cHash=ffb52b29_f50f921874fc849afd810d88 (bezoekt 29 juni 2020)

Jenaer Volksblatt 1921 (2)**23 August 1921**

'Weimar', *Jenaer Volksblatt*, 23 augustus 1921. Online via http://dfg-viewer.de/show/cache.off?tx_dlf%5Bpage%5D=3&tx_dlf%5Bid%5D

https%3A%2F%2Fzfs.thulb.uni-jena.de%2Fservlets%2FMCRCMETSServlet%2Fjportal_derivate_00273975%2FJVB_19210823_196_167758667_B1_001.tif%3FXSL.Style%3Ddfg&tx_dlf%5Bdouble%5D=0&cHash=d49184c9faf5ec40e14f716c1f131418 (bezoekt 29 juni 2020)

Jonckbloet 1843

[Willem (W.J.A.) Jonckbloet], 'Een blik op eenige gebouwen', in: *Physiologie van Den Haag, door een Hagenaar*, Den Haag (K. Fuhrri) 1843, pp. 25-26. Online via Google Books https://books.google.nl/books?id=j-10AAAACAkJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (bezoekt 3 mei 2020)

Kassel 2006

Tent. cat. *Rembrandt-Bilder: Die historische Sammlung der Kasseler Gemädegalerie*, Kassel (Staatliche Museen) en München (Hirmer Verlag) 2006

ten Kate 1846

J.J.L. ten Kate, 'De Gothische kunstzaal van Z.M. Willem II', in: *De honigbij, of Bloemlezing op het gebied der kunst, wetenschap en smaak*, dl. 4, Zaltbommel (Noman) 1846, pp. 96-104. Online via Google Books https://books.google.nl/books?id=C_pTAAAACAkJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (bezoekt 14 mei 2020)

Kölnler Stadt-Anzeiger 1974 (1)

'Zwei Gemälde aus Köln in die DDR', *Kölnler Stadt-Anzeiger* (dpa), 9 januari 1974

Kölnler Stadt-Anzeiger 1974 (2)

Annelie Stankau, 'Bild macht Herzogin zur Millionärin', *Kölnler Stadt-Anzeiger*, 5/6 oktober 1974, p. 47.

Kunstkronijk 1844

B., "'s Konings schilder-galerij', *Kunstkronijk* 4 (1843-44), pp. 46-51. Online via <https://opacplus.bsb-muenchen.de/Vta2/bsb10212083/bsb:10500691?page=76> (bezoekt 11 juni 2020). Het moet worden gezegd dat

Kunstkronijk een terughoudend redactioneel beleid voerde en niet gesteld was op het uiten van sterke meningen van inzenders.

Kunstwanderer 1921

'Diebstahl eines Rembrandt-Bildes in Weimar', *Der Kunstwanderer: Zeitschrift für alte und neue Kunst, für Kunstmarkt und Sammelwesen*, april 1921. Online via <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/>

[kunstwanderer1920_1921/0352](#)

[bezoekt 2 februari 2021]

Liedtke 2007

Walter Liedtke, *Dutch paintings in the Metropolitan Museum of Art*, 2 dln., New York (The Metropolitan Museum of Art) en New Haven en Londen (Yale University Press) 2007

Luttenberg 1841

Gerrit Luttenberg, *Chronologische verzameling der wetten en besluiten, betreffende het openbaar bestuur in de Nederlanden sedert de herstelde orde van zaken in 1813*, dl. 1813 & 1814, Zwolle (W.E.J. Tjeenk Willink) 1841. Online via https://books.google.nl/books?id=hz5UAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (bezoekt 27 april 2020)

van Mander 1604

Karel van Mander, *Het Schilder-Boeck, waer in voor eerst de leerlustighe lueght den grondt der edel vry schilderconst in verscheyden deelen wort voorghedraghen*, Haarlem (Paschier van Wesbvsch) 1604

Mann 1967

F.A. Mann, 'Germany's present legal status revisited', *The International and Comparative Law Quarterly* 16, nr. 3 (juli 1967), pp. 760-799. Online via JSTOR

Mann 1974

F.A. Mann, 'Another agreement between states under national law?' *The American Journal of International Law* 68, nr. 3 (juli 1974), pp. 490-496. Online via JSTOR

Mann 1975

F.A. Mann, 'Zur Auslegung von Verwaltungsabkommen durch den Bundesgerichtshof', *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 35 (1975), p. 723-741. Online via https://www.hjil.de/35-1975/35_1975_4_t_723_741.pdf [bezoekt 28 juni 2020]

Manuth et al. 2019

Volker Manuth, Marieke de Winkel en Rudie van Leeuwen, *Rembrandt: the complete paintings*, Keulen (Taschen) 2019

Mauritshuis 1978

A.B. de Vries, Magdi Tóth-Ubbens en W. Froentjes, *Rembrandt in the Mauritshuis*, Alphen aan den Rijn (Sijthoff & Noordhoff) 1978

Meldrum 1923

D.S. Meldrum, *Rembrandt's paintings, with an essay on his life and work*, Londen (Methuen and Co) 1923

Menand 2021

Louis Menand, 'Legitimation crisis: did liberal reformers shake our faith in government?', *The New Yorker*, 16 augustus 2021, pp. 70-73

Michel 1893

Emile Michel, *Rembrandt, sa vie, son oeuvre et son temps*, Parijs (Hachette) 1893

Moes 1905

E.W. Moes, *Iconographia batava: beredeneerde lijst van geschilderde en gebeeldhouwde portretten van noord-Nederlanders in vorige eeuwen*, dl. 2, Amsterdam (Frederik Muller) 1905. Online via <https://archive.org/details/iconographiabat00moesgoog/page/n6/mode/2up> (bezoekt 14 mei 2020)

National Gallery of Art 1967

'News release' over de tentoonstelling "Three 'lost' German paintings to be shown at National Gallery," gedateerd 8 januari 1966, maar gepubliceerd op 8 januari 1967. Kopie in het archief van het Rembrandt Research Project

New York 1995

Tent. cat. *Rembrandt/Not Rembrandt in the Metropolitan Museum of Art: aspects of connoisseurship*, dl. 1, Hubert von Sonnenburg, *Paintings: problems and issues*; dl. 2, Walter Liedtke, Carolyn Logan, Nadine M. Orenstein en Stephanie S. Dickey, *Paintings, drawings, and prints: art-historical perspectives*, New York (Metropolitan Museum of Art) 1995

Nicolle 1898

Marcel Nicolle, 'L'exposition Rembrandt à Amsterdam, II', *Revue de l'art ancien et moderne* 1908 [7-12], pp. 541-558. Online via <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4325091/> (bezoekt 16 juni 2020). Herdruk met deel 1 en een artikel over de Rembrandt tentoonstelling in Londen in de Bibliothèque de l'art ancien et moderne, Parijs (Librairie Paul Ollendorf) 1899

Nieuwenhuys en Sassen 1993

M.M.S.P. Nieuwenhuys-de Lestrieux Hendrichs en F.K.R.C. Sassen, *Geslacht Nieuwenhuis Nieuwenhuys Nieuwenhuys: Genealogie*, Nijmegen 1993

Nieuwenhuys 1834

C. J. Nieuwenhuys, *A review of the lives and works of some of the most eminent painters: with remarks on the opinions and statements of former writers*, Londen (Henry Hooper) 1834. Online via Google Books (bezoekt 9 augustus 2021)

Nieuwenhuys 1837

C.J. Nieuwenhuys, *Description de la collection des tableaux qui ornent le palais de S.A.R. mgr. le prince d'Orange, a Bruxelles*, Brussel (Ales. de Mat) 1837. Online via https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:001733888?i=0&q=%22C.+J+Nieuwenhuys%22&search_field=author (bezoekt 27 april 2020)

Nieuwenhuys 1843

Description de la Galerie des Tableaux de S.M. le Roi des Pays-Bas, gepubliceerd onder het zegel van het Huis van Oranje-Nassau, Brussel (Delevingne et Callewaert) 1843. Online via https://books.google.nl/books?id=KjtQAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (bezoekt 27 april 2020)

Notice 1850

Notice des prix des tableaux, dessins et statues, formant la collection de feu Sa Majesté Guillaume II, vendus à La Haye le 12 août 1850 et jours suivants, Den Haag (K. Fuhri, voor abonnees op *Kunstkronijk*) 1850

Passavant 1833

J.D. Passavant, *Kunstreise durch England und Belgien, nebst einem Bericht über den Bau des Domthurms zu Frankfurt am Main*, Frankfurt am Main (Siegmond Schwerber) 1833. Online via <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/passavant1833/> (bezoekt 27 april 2020)

Pettenkofer 1871

Over olieverven en het conserveren van schilderijen door de regeneratie-behandeling, naar het hoogduitsch van Max von Pettenkofer; vertaald door W.A. Hopman, Amsterdam (C.L. Brinkman) 1871. Online via <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=gri.ark:/13960/t6j14vs8s&view=tup&seq=5>, vertaling van *Ölfarbe und Conservirung der Gemälde-Galerien durch das Regenerations-Verfahren*, Braunschweig (Friedrich Vieweg und Sohn) 1870. Online via https://books.google.nl/books?id=0Y4DAAAAYAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_atb&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false. (beide bezoekt 18 oktober 2020)

Pinder 1943

Wilhelm Pinder, *Rembrandts Selbstbildnisse*, Königstein im Taunus en Leipzig (Karl Robert Langewiesche) 1943

Post en Werner 2006

Bernhard Post en Dietrich Werner, *Herrscher in der Zeitenwende: Wilhelm Ernst von Sachsen-Weimar-Eisenach, 1876-1923*, Jena (Glaux Verlag Christine Jäger) 2006

Richardson 1792

The works of Jonathan Richardson, Strawberry-Hill 1792. Editie met teksten oorspronkelijk gepubliceerd in 1715 en 1719. Online via Google Books (bezocht 15 september 2021)

Rosenberg 1904

Adolf Rosenberg, *Rembrandt, des meisters Gemälde in 405 Abbildungen* (Klassiker der Kunst), Stuttgart en Leipzig (Deutsche Verlags-Anstalt) 1904

Rosenberg 1948

Jakob Rosenberg, *Rembrandt*, 2 dln., Cambridge (Harvard University Press) 1948

Rosenberg 1964

Jakob Rosenberg, *Rembrandt: life and work*, revised edition, with 262 illustrations, Londen (Phaidon Press) 1964

Rosier en de Belie 2009

Françoise Rosier en Liesbeth de Belie, "Rapport de traitement de conservation-restauration: *Portrait de Nicolaes van Bambeeck*, H. Rembrandt van Rijn, 1641, Musées Royaux des Beaux-Arts en Belgique, inv. 155," Online via the Rembrandt Database, file nr 0001525997 (bezocht 7 mei 2021)

RRP archief

Bewaard in het RKO (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie), Den Haag

RRP Bruyn 1973

Josua Bruyn, 'Problems of attribution', in een bundel verslagen: *Rembrandt after three hundred years: a symposium - Rembrandt and his followers*, oktober 22-24, 1969, Chicago [The Art Institute of Chicago] 1973, pp. 32-48

RRP Corpus I

J. Bruyn, B. Haak, S.H. Levie, P.J.J. van Thiel en E. van de Wetering, in samenwerking met L. Peese Binkorst-Hoffscholte, vertaald door D. Cook-Radmore, *A corpus of Rembrandt paintings*, dl. 1, 1625-1631, The Hague, Boston en Londen (Martinus Nijhoff) 1982 [Online via http://rembrandtdatabase.org/literature/corpus?tmpl=pdf&pdf=/images/corpus/CorpusRembrandt_1.pdf] (bezocht 3 september 2020)

RRP Corpus IV

Ernst van de Wetering, met bijdragen van en in samenwerking met anderen, *A corpus of Rembrandt paintings*, dl. 4: *The self-portraits*, Dordrecht (Springer) 2005
http://rembrandtdatabase.org/literature/corpus?tmpl=pdf&pdf=/images/corpus/CorpusRembrandt_4.pdf

RRP Corpus V

Ernst van de Wetering, met bijdragen van en in samenwerking met anderen, vertaald en geredigeerd door Murray Pearson, *A corpus of Rembrandt paintings*, dl. 5: *Small-scale history paintings*, Dordrecht (Springer) 2011
http://rembrandtdatabase.org/literature/corpus?tmpl=pdf&pdf=/images/corpus/CorpusRembrandt_5.pdf

RRP Corpus VI

Ernst van de Wetering, in samenwerking met Carin van Nes, vertaald en geredigeerd door Murray Pearson, *A corpus of Rembrandt paintings*, dl. 6: *Rembrandt's paintings revisited: a complete survey*, Dordrecht (Springer) 2005

Sander 1989

Jochen Sander, 'The acquisition of paintings and drawings at the Willem II auction by the Städels Kunstinstitut, Frankfurt', *Simiolus: Netherlands Quarterly for the History of Art* 19 (1989), pp. 123-35. Toegankelijk via JSTOR

Scallen 2004

Catherine B. Scallen, *Rembrandt, reputation, and the practice of connoisseurship*, Amsterdam (Amsterdam University Press) 2004

Schopenhauer 1831

Johanna Schopenhauer, *Ausflug an den Niederrhein und nach Belgien im Jahr 1828*, dl. 2, Leipzig, E.A. Brockhaus. Online via https://books.google.nl/books?id=JoADAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (bezocht 17 april 2021)

Schwartz 1985

Gary Schwartz, *Rembrandt, his life, his paintings: a new biography with all accessible paintings illustrated in colour*, New York (Viking) 1985

Schwartz 1999

Gary Schwartz, 'Fatty acids on the move', Schwartzlist 83. Online via <http://www.garyschwartzarthistorian.nl/83-fatty-acids-at-large/> (bezocht 24 juni 2021)

Schwartz 2006

Gary Schwartz, review of 'A corpus of Rembrandt paintings', dl. 4: *The self-portraits*, *Historians of Netherlandish Art Reviews*. Online, zonder illustraties via <https://hnanews.org/hnar/reviews/corpus-rembrandt-paintings-vol-4-self-portraits/> (bezocht 5 oktober 2020)

Schwartz 2018

Gary Schwartz, 'Rubens in Holland, Rembrandt in Flanders', *The Low Countries: Arts and Society in Flanders and the Netherlands* 26 (2018), pp. 70-77. Online via <http://www.garyschwartzarthistorian.nl/rubens-in-holland-rembrandt-in-flanders/> (bezocht 26 april 2020)

Schwartz 2019

Gary Schwartz, 'Ears and eyes', online column op <http://www.garyschwartzarthistorian.nl/371-ears-and-eyes/> (bezocht 24 januari 2021)

Schwartz 2020

Gary Schwartz e.a., tent. cat. *Rembrandt's orient: west meets east in Dutch art of the seventeenth century*, München, Londen en New York (Prestel), voor Kunstmuseum Basel en Museum Barberini, Potsdam, 2020

Schwartz 2021

Gary Schwartz, 'Four strains of the Rembrandt virus', online column op <http://www.garyschwartzarthistorian.nl/391-four-strains-of-the-rembrandt-virus/> (bezocht 2 februari 2021)

Sebag-Montefiore 2013

Charles Sebag-Montefiore, met Julia I. Armstrong-Totten, *A dynasty of dealers: John Smith and successors, 1801-1924*, z.p. (The Roxburghe Club) 2013

Sheppard 1966

Richard F. Shepard, 'U.S. weighs return of seized art', *The New York Times*, 4 juni 1966. Online via <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1966/06/04/96973526.html?pageNumber=19> (bezocht 16 mei 2020)

Smit 1996

Matthijs Smit, 'Verrassende draai in aanpak van het Rembrandt Research Project', *Historisch Nieuwsblad* 5 (september 1996), p. 7

Smith 1830

John Smith, *A catalogue raisonné of the works of the most eminent Dutch, Flemish, and French painters, Part the Second, containing the life and works of Peter Paul Rubens*, Londen (Smith and

Son] 1830. Online via https://archive.org/details/catalogueraisonno2_smituoft (bezoekt 18 augustus 2021)

Smith 1836

John Smith, *A catalogue raisonné of the works of the most eminent Dutch, Flemish, and French painters, Part the Seventh, containing the life and works of Rembrandt van Rhyn*, Londen (Smith and Son) 1836. Online via <https://archive.org/details/catalogueraisonno7smituoft/page/n8/mode/2up> (bezoekt 18 april 2020)

Sophie 1895

Testament van groothertogin Sophie van Sachsen-Weimar-Eisenach, origineel van 22 maart 1895 verloren, kopie geciteerd in Weimar, Thüringisches Hauptstaatsarchiv Weimar, Großherzogliche Schatullverwaltung in Weimar Nr. 1, Bl. 1-45, gedateerd 1897

Der Spiegel 1971

'Dunkle Wolken', *Der Spiegel*, 29 maart 1971, pp. 70-71. Online via <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-43279262.html> (bezoekt 18 juli 2020)

Der Spiegel 1974

'Erbe gesichert', *Der Spiegel*, 14 oktober 1974, p. 52. Online via <https://magazin.spiegel.de/EpubDelivery/spiegel/pdf/41652182> (bezoekt 18 juli 2020)

Stern 1973

Reinhard Müller-Mehlis, 'Rente für den falschen Rembrandt', *Stern*, 3 mei 1973

van Straten 2000-11

Roelof van Straten (en in vols. 1-2 Fritz Laupichler), *Iconclass indexes: Rembrandt and his school*, 6 vols., Leiden (Foleor) 2000-2011

Strauss en van der Meulen 1979

Walter L. Strauss en Marjon van der Meulen, *The Rembrandt documents*, New York (Abaris Books) 1979

Streicher 1995

Elizabeth Pendleton Streicher, *A generous vision: Samuel H. Kress Professors, 1965-1995*, Washington (National Gallery of Art) 1995. Online via https://www.nga.gov/content/dam/ngaweb/research/CASVA/Publications/SpecialPublications/A_Generous_Vision.pdf (bezoekt 12 oktober 2020)

Sumowski 1983-94

Werner Sumowski, *Gemälde der Rembrandt-Schüler*, 6 dln., Landau (Edition PVA) 1983-94

van Thiel 1992

Pieter J.J. van Thiel, 'De Rembrandt-tentoonstelling van 1898', *Bulletin van het Rijksmuseum* 40/1 (1992), pp. 11-93. Toegankelijk via JSTOR

Three "lost" German paintings 1967

Aankondiging van de National Gallery of Art. Online via https://www.nga.gov/exhibitions/1967/lost_german.html (bezoekt 6 juni 2020)

U.S. American Commission 1945-46

'Records of the American Commission for the Protection and Salvage of Artistic and Historical Monuments in War Areas (The Roberts Commission), 1943-1946', sectie getiteld 'Importation by Members of Armed Forces - Memorandum to Museums about Questionable Importation of Art Objects', items 1-39. Washington, National Archive. Online via <https://www.fold3.com/title/759> (bezoekt 24 augustus 2020)

U.S. Federal Register 1947

Federal Register, dl. 12, nr. 22, Washington (The National Archive of the United States) 1 februari 1947. Online via <https://books.google.nl/books?id=xjygeqpucXAC&pg=PA946&pg=PA946&dq#v=onepage&q&f=false> en dl. 12, nummer 28. Ook online via <https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/fedreg/fr012/fr012028/fr012028.pdf> (bezoekt 11 juli 2020)

U.S. House calendars 1967

Calendars of the United States House of Representatives and history of legislation, Eighty-Ninth Congress: final edition, Washington (U.S. Government Printing Office) 1967. Online via http://library.clerk.house.gov/reference/files/House_Calendar_89th_Congress.pdf#page=1 (bezoekt 26 juni 2020)

U.S. House subcommittee 1966

Three vested German paintings: Hearing before the Subcommittee on Commerce and Finance of the Committee on Interstate and Foreign Commerce, House of Representatives, Eighty-ninth Congress, Second Session on H.R. 12543. A bill to amend the Trading with the Enemy Act to provide for the transfer of three paintings to the Federal Republic of Germany in trust for the Weimar Museum, September 19, 1966. Serial No. 89-46, Washington (U.S. Government Printing Office) 1966. Online via <https://play.google.com/store/books/details?id=QHQAAMAAJ&rdid=book-QHQmAAAAMAAJ&rdot=1> (bezoekt 14 mei 2020)

U.S. Public law 1966

United States code: containing the general and permanent laws of the United States

<https://uscdo.house.gov/statutes/pl/89/619.pdf> (bezoekt 10 juni 2020)

U.S. Public papers 1965

Public papers of the presidents of the United States: Lyndon B. Johnson, 1965. Online via https://books.google.nl/books?id=cp_aAwAAQBAJ&pg=PA653&lpq=PA653&dq#v=onepage&q&f=false (bezoekt 7 juni 2020)

U.S. Senate committee 1966

89th Congress, 2d Session, Senate, Report No. 1635. *Three German paintings, September 22, 1966. - Ordered to be printed. Mr. McClennan, from the Committee on the Judiciary, submitted the following report [To accompany S. 3353]*. Online via <https://play.google.com/store/books/details?id=zmuQh-2M1wIC&rdid=book-zmuQh-2M1wIC&rdot=1>, pp. 1668-1681

U.S. Senate subcommittee 1948

Hearings before a subcommittee of the Committee on Armed Services, United States Senate, Eightieth Congress, second session on S. 2439, *A bill to provide for the temporary retention in the United States of certain German paintings, March 4, April 6, 1948*. Online via <https://play.google.com/store/books/details?id=xUVFAQAAMAAJ&rdid=book-xUVFAQAAMAAJ&rdot=1> (bezoekt 19 mei 2020)

U.S. Treaties 1966

United States treaties and other international agreements, dl. 17, part 2, 1966. Online via <https://play.google.com/store/books/details?id=jllNAQAAMAAJ&rdid=book-jllNAQAAMAAJ&rdot=1> (bezoekt 21 juni 2020)

Valentiner 1906

Wilhelm R. Valentiner, *Rembrandt, des meisters Gemälde in 643 Abbildungen* (Klassiker der Kunst), Stuttgart en Leipzig (Deutsche Verlags-Anstalt) 1906

Veth 1898

Jan Veth, 'Uit een geannoteerden catalogus van de Rembrandt-tentoonstelling [vervolg]', *De Kroniek: een algemeen weekblad* 4, uitgave 201 (30 oktober 1898), p. 343

Vosmaer 1868

Carel Vosmaer, *Rembrandt Harmens van Rijn, sa vie et ses oeuvres*, Den Haag (Martinus Nijhoff) 1868. Online via <https://books.google.nl/books?id=tsY-AAAACAAJ&printsec=frontcover>

[&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](#) (bezocht 6 mei 2020)

Vosmaer 1877

Carel Vosmaer, *Rembrandt: sa vie et ses oeuvres*: seconde édition, entièrement refondue et augmentée, Den Haag (Martinus Nijhoff) en Parijs (Librairie Renouard) 1877. Online via https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cd/Rembrandt%2C_sa_vie_et_ses_%C5%93uvres_%28IA_rembbrandtsavieet00vosm%29.pdf (bezocht 15 november 2021)

Vossische Zeitung 1921

'Einbruchsdiebstahl im Weimarer Museum', *Vossische Zeitung*, Berlijn, 11 april 1921. Online via <http://zefyts.staatsbibliothek-berlin.de/> (bezocht 29 juni 2020)

Weimar catalogus 1910

Katalog des Grossherzoglichen Museums zu Weimar, 6e editie, Weimar (Dietsch & Brückner) 1910

Weimar catalogus 1913

W. Hermens, *Katalog des Grossherzoglichen Museums zu Weimar*, 7e editie, Weimar (Dietsch & Brückner) 1913

Weimar gids 1910

Hans von der Gabelentz-Linsingen, *Führer durch das Großherzogliche Museum in Weimar*, Weimar 1910

Weisbach 1926

Werner Weisbach, *Rembrandt*, Berlijn en Leipzig (Walter de Gruyter) 1926

Die Welt 1971

Werner Diederichs, 'Am 5. Mai fällt die Entscheidung: Eine Großherzogin macht dem Bund einen Rembrandt streitig', *Die Welt*, met tijdschrift 'Bonn, 27. April'

Werche 2008

Bettina Werche, 'Die niederländischen Erbschaften im Gemäldebestand der Klassik Stiftung Weimar', *Klassik Stiftung Weimar Jahrbuch 2008*, pp. 318-349

van de Wetering 1996

Ernst van de Wetering en Paul Broekhoff, 'New directions in the Rembrandt Research Project, part 1: the 1642 self-portrait in the Royal Collection', *The Burlington Magazine* 138 (1996), pp. 174-180

van de Wetering 1997

Ernst van de Wetering, *Rembrandt: the painter at work*, Amsterdam (Amsterdam University Press) 1997

van de Wetering 2005

Ernst van de Wetering, *A corpus of Rembrandt paintings*, dl. iv, *The self-portraits*, z.p. (Springer) 2005.

Online via http://rembrandtdatabase.org/literature/corpus?tmpl=pdf&pdf=/images/corpus/CorpusRembrandt_4.pdf (bezocht 14 mei 2020)

van de Wetering 2015

Ernst van de Wetering, *A corpus of Rembrandt paintings*, dl. vi, *Rembrandt's paintings revisited: a complete survey*, Dordrecht (Springer) 2015

van de Wetering 2016

Ernst van de Wetering, *Rembrandt: the painter thinking*, red. Wardy Poelstra, Amsterdam (Amsterdam University Press) 2016

van der Wijck 1973

Henri Wolter Matheus van der Wijck, *De Nederlandse buitenplaatsen: aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*, doctoraal proefschrift, Delft (Technische Hogeschool Delft) 1974. Online via <http://resolver.tudelft.nl/uuid:41276ca9-609a-4253-8a61-08f668bbd4d3> (bezocht 6 juni 2020)

de Wit 2012

Trudy de Wit, 'De *Kunstchronijk* over de eigentijdse kunst', master thesis, Utrecht University, 15 juli 2012. Online via Utrecht University thesis repository <https://studenttheses.uu.nl/bitstream/handle/20.500.12932/19855/SCRIPTIE%20Kunstchronijk%20220812%20PDF.pdf?sequence=1> (bezocht 11 juni 2020)

Wright 1982

Christopher Wright, *Rembrandt: Self-portraits*, Londen (Gordon Fraser) 1982

Wurzbach 1886

Alfred von Wurzbach, *Rembrandt-Galerie: eine Auswahl von Hundert Gemälden Rembrandts*, Stuttgart (Paul Neff) 1886

Wurzbach 1910

Alfred von Wurzbach, *Niederländisches Künstler-Lexikon, auf Grund archivalischer Forschungen bearbeitet*, dl. 2, L-Z, Wenen en Leipzig (Halm und Goldmann) 1910. Online via https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/wurzbach_1910bd2 (bezocht 14 oktober 2020)

Wurzbach 1911

Alfred von Wurzbach, *Niederländisches Künstler-Lexikon, auf Grund archivalischer Forschungen bearbeitet*, dl. 3, *Nachträge und Verzeichnis der Monogramma*, Wenen en Leipzig (Halm und Goldmann) 1911. Online

via <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/wurzbach1911bd3> (bezocht 14 oktober 2020)

van Zanten 2013

Jeroen van Zanten, *Koning Willem II, 1792-1849*, Amsterdam (Boom) 2013

Zeelander 1826

J. Steengracht van Oostkapelle, met 100 lijngravures door Abraham Lion Zeelander, Jan Frederik Lange, Frederik Lodewijk Huygens en Johannes Adriaansz Bernme, *Les principaux tableaux du Musée Royal à La Haye, gravés au trait, avec leur description*, vier delen in een band, Den Haag (Imprimerie du Gouvernement) 1826, 1828, 1829 en 1830

Zeelander 1848

Gravures aux traits, d'après les tableaux, de la galerie de Sa Majesté, le Roi des Pays-Bas: des écoles flamande-, hollandaise-, allemande-, italienne-, espagnole et française-anciennes: dessinées et gravées par A.L. Zeelander, Den Haag 1848